

Izabela Wiencek

Zakończenie pierwszego etapu prac nad bazą online oraz przewodnikiem "Biblioteki po skasowanych klasztorach : historia, znaki własnościowe, źródła"

Hereditas Monasteriorum 2, 509-513

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zespół VIII

Izabela WIENCEK

Gabinet Starych Druków

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Zakończenie pierwszego etapu prac nad bazą online oraz przewodnikiem *Biblioteki po skasowanych klasztorach*: *historia, znaki własnościowe, źródła**¹

W styczniu 2013 r. zakończono pierwszy etap prac nad bazą proweniencyjną bibliotek skasowanych klasztorów. W jego realizacji uczestniczyły cztery osoby, pracownicy Gabinetu Starych Druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (GSD BUW): Elżbieta Bylinowa, Marianna Czapnik, dr Joanna Milewska-Kozłowska, Izabela Wienczek (koordynator). Jego wynikiem było opracowanie adnotowanych haseł 20 bibliotek klasztornych (por. tabela 1), z których w zbiorach BUW zidentyfikowano dotąd w sumie 4581 druków z XV–XVIII w.²

Hasła zostały sporządzone według następującego schematu:

- 1. Strefa informacji o bibliotece:** Nazwa ujednoczona klasztoru; Nazwy używane w zapisach i znakach własnościowych; Historia biblioteki; Usytuowanie; Charakterystyka księgozbioru; Stan zachowania i obecne miejsce przechowywania; Rodzaje znaków własnościowych.
- 2. Strefa źródeł:** Dawne inwentarze biblioteczne i inne spisy drukowane i rękopiśmienne; Współczesne katalogi biblioteczne, drukowane i online.
- 3. Strefa ilustracji:** tu zamieszczono zdjęcia wybranych znaków własnościowych, reprezentatywne dla danej biblioteki. Częściowo wykorzystano fotografie już istniejące, powstałe wcześniej na różne potrzeby GSD BUW, jednak w większości wypadków fotografowano proweniencje aparatem zakupionym specjalnie dla Projektu. W sumie 20 hasłom bibliotecznym będzie towarzyszyć 130 zdjęć.

Hasła charakteryzuje wysoki stopień szczegółowości opisu, dzięki czemu, mimo swego schematycznego charakteru, zbliżają się one niekiedy w swej objętości i dokładności do małych artykułów monograficznych. Żadna z tych bibliotek nie doczekała się jeszcze ujęcia monogra-

---

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

1 Por. I. WIENCEK, *Wstępne sprawozdanie z prac nad bazą online oraz przewodnikiem „Biblioteki po skasowanych klasztorach: historia, znaki własnościowe, źródła”*, „Hereditas Monasteriorum”, 1, 2012, s. 429–430.

2 Stan na dzień 26 I 2013 r., według roboczej bazy komputerowej ISIS, prowadzonej przez GSD BUW. Liczby te nie odzwierciedlają stanu faktycznego – wiadomo, że w zbiorach BUW znajduje się o wiele więcej woluminów poklasztornych. W miarę opracowania statystyki będą uaktualniane.

Tabela 1. Zbiorcze rezultaty pierwszego etapu prac prowadzonych przez E. Bylinową (EB), M. Czapnik (MCz), J. Milewską-Kozłowską (JMK), I. Wiencek (IW)

Lp.	Klasztor	Zakon	Rodzaje znaków proveniencyjnych	Liczba druków zarejestrowanych w BUW	Liczba zdjęć ilustrujących proveniencje	Autorka hasła
1	Bar	bazylianie	zapisy rękopiśmienne, nalepki sygnaturowe	20	5	MCz
2	Łowicz	bernardyni	ekslibris, zapisy rękopiśmienne	5	2	MCz
3	Miechów	bożogrobcy	supereklibris, tłoczenia, zapisy rękopiśmienne, również na obciążeniu górnym, sygnatury	744	8	MCz
4	Przeworsk	bożogrobcy	zapisy rękopiśmienne, również na obciążeniu górnym	14	5	MCz
5	Łąd	cystersi	zapisy rękopiśmienne, szyldziki i nalepki sygnaturowe	370	7	EB
6	Sulejów	cystersi	zapisy rękopiśmienne, nalepki sygnaturowe	294	6	EB
7	Wąchock	cystersi	pieczęcie, zapisy rękopiśmienne, nalepki sygnaturowe, sygnatury	85	6	EB
8	Kalisz	jezuici	zapisy rękopiśmienne, barwienie grzbietu	ponad tysiąc	14	IW
9	Lublin	jezuici	tłoczenia, zapisy rękopiśmienne	45	6	IW
10	Łomża	jezuici	zapisy rękopiśmienne, sygnatury rzeczowe	480	6	IW
11	Płock	jezuici	zapisy rękopiśmienne	20	6	IW
12	Warszawa	jezuici	supereklibris grzbietowy, zapisy rękopiśmienne	140	10	IW
13	Kalisz	kanonicy regularni św. Augustyna	zapisy rękopiśmienne	228	4	EB
14	Mstów	kanonicy regularni św. Augustyna	zapisy rękopiśmienne, nalepki sygnaturowe, sygnatury	209	9	EB
15	Hebdomów	norbertanie	zapisy rękopiśmienne, nalepki sygnaturowe	175	7	JMK
16	Witów	norbertanie	zapisy rękopiśmienne, nalepki sygnaturowe, sygnatury	400	7	JMK
17	Imbramowice	norbertanki	zapisy rękopiśmienne	32	5	JMK
18	Warszawa	paulini	zapisy rękopiśmienne, nalepki tytułowe	218	7	MCz
19	Wielgomłynny	paulini	zapisy rękopiśmienne, nalepki sygnaturowe	94	4	MCz
20	Łomża	pijarzy	zapisy rękopiśmienne	8	6	IW
Łącznie				ponad 4581	130	

ficznego. Głównym źródłem były zatem same książki – stare druki pochodzące ze skasowanych klasztorów, noszące różnorodne odręczne zapisy, nie tylko proveniencyjne, ale również o charakterze genealogicznym, historycznym, gospodarczym i inne, np. znaki cenzury świadczące

o istnieniu osobnej biblioteki prohibitów. Przynoszą one cenne informacje o darach i legatych osób świeckich i duchownych, m.in. opackich (również datowane), związkach i kontaktach między klasztorami, np. zapisy o translokacji książek pomiędzy klasztorami (bożogrobcy w Miechowie i Przeworsku, norbertanie w Witowie i Hebdowie), wydzielonych księgozbiorach w bibliotece kolegium jezuitów w Kaliszu (Seminarium Diecezjalnego, nauczyciela przedmiotów humanistycznych, profesora poezji, bursy ubogich i apteki), funkcjach bądź danych życia różnych osób, które niekiedy uzupełniają bądź korygują dotychczasowe ustalenia lub wręcz „przywracają do życia” postaci nieobecne do tej pory w literaturze przedmiotu (np. jezuita łomżyński Andrzej Obrębski 1567–1639, ks. Prokop Brudecki, cysters łądzki Antoni Libaber † 1772). Niezbędnym dopełnieniem badań nad bibliotekami klasztorowymi będzie analiza rozproszonych inwentarzy bibliotecznych – ten etap prac, wymagający czasochłonnych kwerend archiwalnych i rzetelnego opracowania rękopisów, zostawiamy na przyszłość.

Do haseł dołączono fotografie zapisów i znaków własnościowych, z odpisem inskrypcji *in extenso*, co powinno ułatwić identyfikację proveniencji druków znajdujących się w posiadaniu innych bibliotek, instytucji i osób prywatnych.

Materiał ma postać roboczą (formularz Excel). W marcu 2013 r. wstępnie ustalono z koordynatorem Projektu szczegóły dotyczące jego wizualizacji, linkowania i odsyłaczy. Zostanie on udostępniony online na stronie www.kasaty.pl prawdopodobnie jeszcze w tym roku. W najbliższym czasie prace będą się zatem koncentrowały na przygotowaniu jak najlepszej prezentacji w internecie powyższego materiału, co wiąże się z wieloma konsultacjami w kwestiach merytorycznych, informatycznych i graficznych. Po zakończeniu tego etapu przystąpimy do opracowania kolejnych haseł.

Następny etap obejmie klasztory: benedyktynów w Lubiniu i Sieciechowie, cystersów w Bledzewie, Koprzywnicy i Obrze, kanoników regularnych św. Augustyna w Warszawie, karmelitów bosych w Krakowie i Warszawie, kartuzów w Gidlach i Kartuzach, misjonarzy w Łowiczu, norbertanów w Krzyżanowicach, norbertanek w Płocku, paulinów w Beszowej, Brdowie, Łęczeszczach, Oporowie i Pińczowie oraz pijarów w Łowiczu.

Zespół przygotował również rozszerzoną bibliografię piśmiennictwa poświęconego dziejom bibliotek czterech zakonów męskich i jednego zakonu żeńskiego, których klasztory znajdowały się na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej, mianowicie: bernardynów, franciszkanów, jezuitów, norbertanów oraz norbertanek. Trwają prace nad jej przystosowaniem do potrzeb bazy bibliograficznej Projektu.

Informacje o prowadzonych pracach była propagowane w elektronicznym *Biuletynie BUW* (I. Wienczek, E. Hauptman-Fischer: *Kolekcje poklasztorne w BUW – nowa odsłona*, http://www.buw.uw.edu.pl/images/BUW_PDF/Biuletyn_BUW/wrzesien2012.pdf) oraz podczas warsztatów „Historycy cyfrowi”, zorganizowanych 8 V 2013 r. w Warszawie przez MNiSW oraz Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego (ICM). W bieżącym roku ukaże się również notatka w czeskim periodyku *Sborník Národního muzea v Praze* (= *Acta Musei Nationalis Pragae*), řada C – *Literární historie*, w tomie poświęconym proveniencjom książkowym: *PROVENIO. Metodika výzkumu knižních proveniencí*.

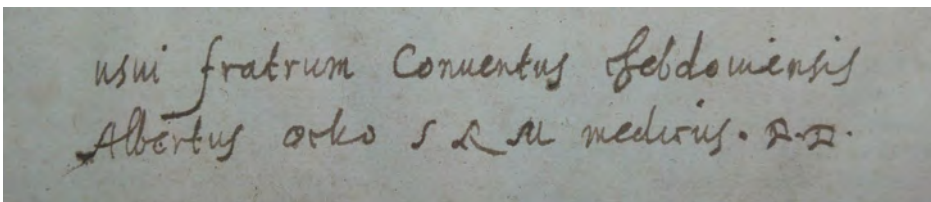
Należy zaznaczyć, że tworzona baza online jest unikatowym przedsięwzięciem tego rodzaju, w skali nie tylko ogólnopolskiej, ale i międzynarodowej. Platforma scalająca informację o proveniencjach starych druków i innych dokumentów pochodzących z klasztorów skasowanych w dawnej Rzeczypospolitej, obecnie znajdujących się w różnych polskich instytucjach (a takie są założenia) – taki projekt nie ma dotychczas analogii. Jediną znaną nam inicjatywą, która re-

alizuje podobny cel – podanie online syntetycznej informacji o pozostałościach księgozbiorów klasztornych (ale znajdujących się tylko w jednej bibliotece) – są prace Mariny Venier z Biblioteki Narodowej w Rzymie, która opublikowała dokument *Librerie dei conventi riunite nella Vittorio Emanuele*³. W formie tabeli wymieniono w nim poszczególne klasztory, daty kasat, liczbę przejętych przez bibliotekę woluminów oraz zdjęcia wybranych znaków własnościowych. Wykaz ten jest systematycznie uzupełniany.

Badania nad proveniencjami książek pochodzących z bibliotek klasztornych są prowadzone przez wiele ośrodków w Polsce. Potrzebę stworzenia jednej platformy gromadzącej wyniki badań wielu instytucji najlepiej obrazuje konferencja *Losy i znaczenie dziedzictwa po klasztorach skasowanych w Wielkopolsce pod rządami pruskimi (do 1871 r.)*, która odbyła się w dniach 4–7 IV 2013 r. w Poznaniu. W czterech referatach zaprezentowano zdjęcia znaków własnościowych tych samych librarii klasztornych. Autorki trzech z nich omawiały historyczne kolekcje instytucji poznańskich – J. Pietrowicz z PTPN, R. Wilgosiewicz-Skutecka z BU i D. Gołębiwska z Biblioteki Raczyńskich, autorką czwartego była M. Czapnik z BUW. Punktem wyjścia dla referentek były zbiory ich instytucji macierzystych, punktem stycznym i czynnikiem jednoczącym okazało się natomiast rozproszone dziedzictwo po skasowanych wielkopolskich klasztorach.

Poza tym do druku oddano kilka artykułów, które ukażą się jeszcze w bieżącym roku w materiałach z dwóch konferencji naukowych organizowanych przez Projekt:

1. konferencja *Losy klasztorów i zbiorów poklasztornych w okresie represji po upadku powstania listopadowego w 1831 r.* (E. Bylinowa, *Dokumentowanie strat bibliotek klasztornych na przykładzie księgozbioru kanoników regularnych laterańskich z Mstowa*; M. Czapnik, *Stare druki proveniencji klasztornych pochodzące z Biblioteki Publicznej przy Królewskim Uniwersytecie Warszawskim w drukowanych katalogach i bazach elektronicznych. Stan badań*);
2. konferencja *Losy i znaczenie dziedzictwa po klasztorach skasowanych w Wielkopolsce pod rządami pruskimi (do 1871 r.)* (M. Czapnik, *Stare druki po klasztorach skasowanych w Wielkopolsce w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Przyczynek do rekonstrukcji rozproszonych księgozbiorów*).

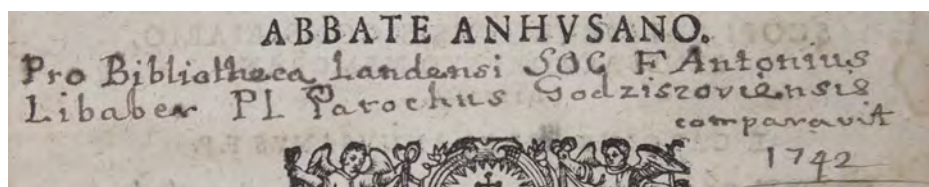
Ryc. 1. „usui fratrum Conuentus Hebdouiensis Albertus Ocko S[acrae] R[egiae] M[aiestatis] medicus D[ono] D[edit]” – zapis donacyjny Wojciecha Oczki (1537–1599) dla biblioteki norbertanów w Hebdowie. BUW, sygn. Sd.602.1940. Fot. K. DĄBROWSKA

3 Dostępny na stronie Bodleian Library: <http://www.bodleian.ox.ac.uk/csb/Marina%20Venier,%20Monastic%20Libraries%20now%20in%20Rome,%20National%20Central%20Library.pdf>. Por. również: M. VENIER, *The computerised archive of owners in the older publications database of SBN: the experience of the National Central Library of Rome*, [w:] D. J. SHAW (ed.), *Books and their owners: Provenance information and the European cultural heritage. Papers presented on 12 November 2004 at the CERL conference hosted by the National Library of Scotland, Edinburgh* (CERL Papers, 5), London 2005, s. 43–53.

Ryc. 2. „H[elena] P[rażmowska] Z[akonnica] S[więtej] K[lary]” – superekslibris siostry Heleny Prażmowskiej (ca 1718) umieszczony na górnej okładce książki podarowanej norbertankom w Imbramowicach. BUW, sygn. Sd.713.2416. Fot. K. DĄBROWSKA

Ryc. 3. „Pro Bibliotheca Landensi S[acri] O[r]dinis C[isterciensis] F[rater] Antonius Libaber P[ro]fessus L[andensis] Parochus Godziszoviensis comparavit 1742” – profes łądzki i proboszcz w Godziszewie Antoni Libaber darowuje książkę macierzystemu klasztorowi. BUW, sygn. 7.16.6.30 a-b adl. Fot. K. DĄBROWSKA